

Lovas Ildikó *A kis kavics* című regényének fülszövege egy filmszerűen pergő, igazi krimit ígér, az olvasó pedig nem csalódik, mikor végigolvassa a könyvet, hiszen az végig fenntartja érdeklődését. Története két síkon játszódik, az

58 Kovács Anikó

KAVICS A GÉPEZETBEN

Lovas Ildikó: *A kis kavics*

egyik egy negyvenéves történelem szakos tanárnőnek az útkeresése, aki úgy érzi, hogy determinálja őt a neve: „Amikor az egyetemre iratkozás feladatait intéztem, [...] megkérdezte tőlem, [...] hogy én magam is olyan

vagyok-e, mint az a náci kurva, akinek a nevét viselem.” Kozma Léni története így kapcsolódik a másik síkhoz, ami Leni Riefenstahl német rendezőnő, táncosnő, a náci filmes személye.

A könyv mottója „szabálytalanságok tanulság nélkül”, és hogy ez valójában mit jelent, arra választ ad a könyv. A legtöbb ember keresi a szabályosságokat a világban, kapaszkodik valamibe, ami állandó – legalábbis állandónak hiszi –, keresi a helyét a világban, „így van ez mindenkivel, csak nem mindenki veszi komolyan, nem mindenki veszi észre, találja meg az összefüggéseket, vagy ha vannak, akkor az utolsó pillanatban tárulnak fel. Amikor már nem adhatjuk át a tapasztalatot. Kapaszkodni addig is lehet. [...] Az időjárás kiszámíthatatlansága is jelenthet igazodási pontot.”

A könyv hangvétele többnyire filozofikus, gyakran megjelennek az első elbeszélő részéről olyan időjárással kapcsolatos bölcsekedések, mint amilyen a fenti idézet is. Kozma Léni nyugtalan, zaklatott személyiség, aki ennek okát az időjárás változékonyságában keresi, hiszen „amikor fújni kezd a szél, nekem elkezd fájni a fejem. De rettenetesen szaggat. És folyamatosan sírnom kell, amit nem engedhetek meg magamnak, emiatt aztán a homlokom is begörcsöl, a két szemem fölötti részen. És lüktet a homlokom.” Meggyőződésévé vált, hogy „az állandó értékek alakítják a dolgokat és nem a bizonytalansági tényezők.” Vannak állandó és megkérdőjelezhetetlen értékek? „Megkérdőjelezzük bármikor is a felhőket? Hogy miért esik az eső május 1-jén és miért nincs hó december 24-én? Morgunk, elégedetlenkedünk, de nem kérdőjelezzük meg, nem áll hatalmunkban, tehát semmi értelme. Elfogadjuk és várjuk a következő dátumot, amikor felidézünk a tavalyi karácsonyt, amikor – fogalmunk sincs, milyen idő volt. Valahogy így kell menni az életben.”

Kozma Léninek azonban fogalma sincs, merre halad a világban, hova tartozik és ki ő. Negyvenéves hajadon történész, aki egy olyan bácskai kisvárosban történelemtanár, ahol a munkatársak nem tartják őt a közösség részének, nem tud beilleszkedni. Társas magány ez, egyedül van a világban,

egyedül érzi magát, ahogyan a tehetséges Leni Riefenstahl is tette. Magányosságuk érzését filmekkel – „Nem tudom megmondani, hányszor néztem végig a filmet.” –, sorozatokkal próbálják oldani, mintha az bármire is megoldást jelentene. Léni nyomasztja a keresztnév, amit visel, vallja, hogy voltak rossz pillanatai az egyetem vége felé, ám „később, amikor me- 59
néztem a Gregory Peck-filmet, ezáltal pedig felfedeztem magamnak Harper Lee regényét, az olyan volt, mint a felhők mögül előbukkanó napsugár.”

Léni kirekesztettségét kollégái is éreztetik vele, hiszen tanári szekerényének ajtajába tűzve találja meg Tóth Árpád *Magam vagyok* című versét. A tanári közösséghez tartozást az avonos katalóguslapozgatás jelenti, amiből Kozma Léni eleinte kimarad. Derogál neki az üres fecsegés, lenézi kolléganőit emiatt, nem akar közéjük tartozni. Többre, jobbra tartja magát, de ő maga sincs tisztában azzal, hogy mitől ér ő többet társainál. Hiszen munkáját tekintve is kudarcot vallott, többször szembesül ezzel a felismeréssel: „nem lettem újságíró, sem egyetemi oktató, de még főiskolai tanár sem, a tudományos fokozatom Gettysburg-nél megrekedt, mint a déli csapatok, munkaéveimet helyettesítő tanári hónapok töltik ki, a munkakönyvemben már alig van hely az újabb beírásnak.” Vágyainak megvalósítási folyamata rendre akadályba ütközik. Mint a szentimentalista hősök, ő is tehetetlen, képtelen a döntések meghozatalára, önmaga megvalósítására. „Abban biztos voltam, hogy nem akarok vidéki tanítónő lenni. És látod, mi lettem? Éppen az. Jó, történelemtanár, de alapjában véve ugyanaz.” Beletörődik sorzába, úgy érzi, hogy ő nincs annál többre predesztinálva, mint ami. „Hirtelen már nem fontos, mivel és hogyan fogom tölteni hátralévő életemet? [...] belenyugodtam abba, általános iskolai helyettesítő tanár leszek életem végéig. Rossz szagú, sötét, unalmas, kopott tanárikkban töltöm el az életem, alkalmazkodva, olyanná válva, mint mindenki más. [...] Mint egy kis kavics, amelyik beakadt a fogaskerekek közé, olyan voltam egész életemben, és nem láttam a változtatás lehetőségét.”

Az író itt ismét elénk tárja a cím egy értelmezési lehetőségét, nem vonul háttérbe, nem engedi, hogy az olvasó felfedezhesse a kapcsolatot, illetve az azonosítást a cím és az első elbeszélő között. Már a regény elején megadta nekünk a kulcsot a címhez, mikor Léni arról vall, hogy szerinte „az élet egy gépezet, ami tele van szabálytalanságokkal. És én sem vagyok más, csak egy kis kavics ebben a gépezetben, ami folyton beakad a fogaskerekek közé, és pillanatokra megakasztja a haladást. A haladást, ami kiszámíthatatlan irányú, mert a szabálytalanságoknak nincs tanulsága. Iszonyú érzés.” Az író összekapcsolja számunka a cím értelmezését a könyv mottójával, mint ahogyan a tanárok magyarázzák a kisdíjaknak az összefüggéseket.

Nem elégtí ki azonban mindenütt az olvasó kíváncsiságát, hiszen ebben a feszültséget mindvégig fokozó írásban a Léni útkeresésével párhuzamos nyomozás rejtélyének válaszait nem osztja meg velünk Lovas Ildikó.

60 Hiszen nem is az a fontos, hogy kinek a hulláját találták meg a bácskai kisváros iskolájának padlásán, hanem az esetnek az a mozzanata, ami elindított valamit a sötét életű történelemtanárban, akinek élete a következő hónapokban az általa bűnténynek vélt eset körül forog. Nem csak a hulla kilétét kezdte el kinyomozni, hanem saját magát igyekszik megismerni.

A regényben az irodalmi elhallgatás olyan változatai is megfigyelhetők, amelyek az értelmezés meghatározó elemei lehetnek, így az író hagy némi teret az olvasó értelmezéseinek. Léni életéről számos dolgot megtudhatunk, ami segít számunkra megérteni az ő személyiségét, hogy azonosulni tudjunk vele, és belássuk, hogy a kis kavics valójában mi vagyunk, akik megakasztjuk a gépezetet, amíg válaszokat keresünk az élet működését kutatva. Az elbeszélő azonban olykor elhallgatja előlünk életének egyes részleteit: „Azt, hogy főzni nem szeretek, elfogadom [...] Volt másfél év, amikor ez nem így volt. Talán azt is elmesélem egyszer.”

Az elhallgatások ellenére mégis egészen pontos képet kapunk Léniről, akinek nemcsak az álmai megvalósítása, hanem a nőisége is megkérdőjeleződik a regényben, de nem csak azzal, hogy nem válogatja a többi kollégánál együtt a szempillaspirálokat és alapozókat. Nincs tisztában a saját nőiségével. Huszonévesen sem öltözött divatosan és nőiesen, egy balesetre visszaemlékezve pedig azt idézi fel, hogy „tönkrement a legjobb szoknyám. Konkrétan az egyetlen divatos szoknyám, és az fontos volt nekem, hogy legyen legalább egy divatos cuccom, másodéves egyetemi hallgató voltam, a gyűrést hatást keltő, harang szabású, drapp szoknyám. Bevérezte a meggy. Gondoltam, csak ki lehet venni a foltot, házi szappannal.” A legtöbb esemény az életében olyan volt, mint egy ruhán esett folt, amit majd a Vanish kivesz. Lovas Ildikónál is az az elbeszéléstechnika figyelhető meg, amit a nőíróktól megszokhattunk már a múlt század első felében is.

Napjainkban gyakran tárgyalt téma az irodalomban, hogy vannak-e olyan sajátosságok, formák, melyek visszatérnek a női írók műveiben, tehát van-e olyan ismérv, melynek alapján meg lehet állapítani, hogy az adott szöveget férfi vagy nő írta. Vannak olyan elbeszélésmódok, melyek a szerző neméről árulkodnak, léteznek olyan retorikai-szemléleti formák, amelyek a nőiség sajátosságait képesek közvetíteni. Az egyik ilyen beszédmód a személytelen narráció, ami jelen van ebben a regényben is. A személytelen narrációnál arra lehetünk figyelmesek, hogy a főhős életének eseményeit az elbeszélő – aki(k) jelen esetben egy belső pozícióban elhelyezkedő narrátor(ok), Leni és Léni – felsorolásszerűen fűzi össze. A szöveg szervező elve a mellérendelés, a beszélő nem alakít ki alárendeltségi viszonyokat, nem strukturálja, csak

lejegyzí az eseményeket, a hősñ pedig úgy éli meg életének akár sorsdöntő fordulót is, mint egy időjárás-változást, teljesen szenvtelenül áll az események előtt, nem szól bele annak alakulásába. Mint arról már esett szó, Léni életéhez nem csupán emiatt kapcsolódik az időjárás változása, a beszélőnek filozofikus hangvételét is kiemeli.

61

A legtöbb regényben a nő szereplő nem irányítója, csupán el-fogadója saját sorsának. Ezekben a művekben nem artikulálódik a „ki vagyok én?” kérdése, így tehát fel sem merülhet, hogy mire lennének képesek a művekben szereplő nők. A *kis kavics* című regényben Kozma Léni azonban pont erre keresi a választ, miközben a padláson talált hulla kilétét kutatja.

Azok a szerzők, akik a személytelen narrációval élnek, többnyire eredendően kezelik a férfiak nők feletti hatalmát, mintha ez ellen nem lehetne semmit sem tenni. Lovas Ildikó regényében is többször megjelenik egy férfi, aki befolyásolja Léni életének alakulását. A földrajztanár jelenlétének is szerepe van az elbeszélő sorsának alakulásában. Léni kezdetben alárendeltje a férfinak, önmeghatározása ismét kudarcot vall, hiszen az még a test nyelvén sem működik. Nem véletlen, hogy negyvenévesen is a szüleivel él. Nem használja ki női voltát, távol áll tőle a testiség. Ismét felerősödik a regényben a filozofikus hangvétel és megjelenik a testiség leírásának elhallgatása, mikor az elbeszélő ennek kérdését boncolgatja: „A test dolgairól nem beszélek, mert annál sokkal lényegesebb az érzés, a benyomás és az erő, amit sugározni képes. Egy magasabb rend szolgálatába állítva nyeri el valódi értelmét a test, miközben megérzi önmagát, a testiséget, annak szépségét és erejét. [...] És az élvezet, amit a test átadása jelent egy hatalmasabb erőnek.”

A testiségről, nőisége megéléséről a másik elbeszélő sem ad számot, csupán annyit közöl, hogy „az ember teste meséket rejt, az izmok mozgása, az ízületek, a porcok önmagukon túlmutató ereje és képessége, a természettel való nemes küzdelemben kifejezésre jutó öröm és túláradás, a remegés és félelem, a természet szépségének iszonyatos ereje azzal szemben, vagy inkább abban benne az ember, ahogyan legyőzi, maga alá gyűri a hegyeket, a havat, a hideget, megannyi pillanat, ami önmagában kitölti az életet, de ha megörökítik, ha filmre veszik, akkor átalakul, diadal lesz belőle.” Leni életét a filmek töltik ki, Léniét pedig a sorozatok, és ahogyan a *Spanyol menyasszony* című regényében, úgy itt is könnyedén keveredik össze Lovas Ildikó prózájában a nyomozás közben létrejövő önmeghatározás artikulációja napjaink helyszínelős sorozataival. Könnyen megfér egymás mellett a földrajztanár és Danys Finch Hatton, a CSI Miami helyszínelései és egy híres bácskai bűntény, Haverda Mariska meggyilkolása ügyében indított eljárás.

Ehhez hasonló a regény időkezelésének működése is, hiszen – csakúgy mint előző prózai írásában – Lovas Ildikó itt is érzékenyen érinti össze Léni személyes élettörténeteit, miközben nem tekint el attól sem, hogy két különböző történeti idősíkot – Leniét és Léniét – mozgat. Az olvasó be-
62 lemerülhet az alakzatok, sorsok, időpontok, történésmozzanatok és beszédmódok sokaságába, ám elveszni nem fog benne, mert a két sorstörténet között fellelhető összekötő motívumok, amik az olvasó értelmezését igénylik. A két nő sorsa jelképezheti a 20. század két történeti korszakát, ahol a kapcsolóelemek a szövegben fellelhető női formák, melyek váltják egymást: az önmegvalósító nő alakja és a nő, akinek „bensője szétszabdalva, lelke már nincs, csak véres cafatok, mintha dísznótor, csirkevágás lett volna benne, mert folyton öli a kard éle, ha kiderül, nem fekete, nem fehér.”

Ha Lovas Ildikó szándéka az volt könyvével, hogy szórakoztassa olvasóját és akár napok múlva is eszébe idézzen részleteket, melyek kapcsán rádőbbenek bizonyos dolgokra, akkor az írói elképzelés célt ért. Az egyik elbeszélő vallomása, hogy miért kezdett nyomozni egy bácskai kisvárosban, és ez a sokrétű nyomozás hogyan találkozik Leni Riefenstahl sorsával, számos érdekesítő rejtélyt tartogat az olvasók számára. Lovas Ildikó ezzel a regényével is biztosítja az irodalomkedvelőket arról, hogy méltán foglal el kiemelkedő helyet a kortárs magyar női irodalomban.

